

Horvátország a Szlovák Köztársaság politikájában az 1941-1945 közötti időszakban

Tkáč, Ján: Chorvátsko v politike Slovenskej republiky v rokoch 1941-1945. = Historický časopis. 58. r. 2010. 4. no. 659-683. p.

A tanulmány az 1939-1945 közötti tiszavirág életű szlovák-délszláv kontaktus folytatásának tekintett 1941-1945 közötti időszak szlovák-horvát kapcsolatait mutatja be.

A Független Horvát Állam (NDH) 1941. április 10-én jött létre, amikor *Slavek Kvaternik* egy csapat usztasa élén Zágrábba érve kikiáltotta az államot. Az április 16-án megalakult kormány élére az olaszországi száműzetésből hazatért *Ante Pavelić* került, aki *S. Kvaterniket* helyettesévé és marsallá nevezte ki. A kormány tagjai is a legfőbb usztasa vezetők közül kerültek ki. Németország –Olaszországgal karöltve – 1945. április 15-én ismerte el az NDH-t és ugyanezen a napon Szlovákia is így tett.

Az NDH a Horvát Bánságot, Boszniát és Hercegovinát, továbbá Szerém keleti részét foglalta magába (területe: 115 133m², lakosainak száma: 6 996 725 volt).

Az NDH megalakulásával Németország új csatlósa jelent meg Európá térképén.

A Szlovák Köztársaság és Horvátország között szinte azonnal intenzív kapcsolatok bontakoztak ki. A két állam közötti hasonlóság az Osztrák-Magyar Monarchiából és a későbbi csehszlovák, ill. jugoszláv történelmi tapasztalatokból származott. A különbségek a kormányoknak a lakosság általi támogatottságának mértékében, Németországtól és a szövetségesektől való függés intenzitásában, a gazdasági fejlettség szintjében és a háború általi érintettség nagyságában találhatók.

Szlovákiában *Hlinka* Néppártja (HSLŠ) tömeges támogatottságnak örvendett, melynek mérsékelt szárnyát *Jozef Tiso* elnök vezette. A szlovák állam fasiszta elemeinek ellenére mégis mérsékelt volt, mint az Olaszország és Németország segítségével hatalomra jutott horvát usztasa kormány. Mivel *A. Pavelić* nem tudott tömeges usztasa pártot létrehozni, pártját terjesztette ki az egész államra. Az usztasák embertelen terrorja következtében kb. 300000 horvátországi szerbet mészároltak le a háború alatt. Bár Szlovákia Németország ellenőrzése alatt állt, Horvátország valódi „pártfogója” Olaszország volt.

Míg Szlovákiában 1944-ig elcsendesedtek a harcok, addig Horvátországban 1941 júliusától állandóvá váltak. A horvát állam hatalma és tekintélye Zágrábra és környékére korlátozódott.

Németország számára mindkét állam élelmiszer és nyersanyag bázist jelentett. Míg Szlovákiában az ipar folyamatosan fejlődött, az infláció mérsékelte, a korona pedig stabil volt, addig Horvátország gazdaságilag stagnált.

1. A diplomáciai kapcsolatok felvétele

Az első kapcsolatfelvételt 1941. ápr. 15-én került sor: *Branko Benzon* németországi horvát követ táviratban a két állam közötti közelebbi kapcsolatot kiépítését kezdeményezte *A. Macht*től. Az udvarias üdvözlévtáviratokat a diplomáciai kapcsolatok felvétele követte: a szlovák külügyminiszter javaslatot tett a zágrábi szlovák követség megnyitására, majd 1941. május 15-én *Karol Murgaš* zágrábi chargé d'affaires-nek nevezte ki. 1941. május 26-án *Murgaš* átadta megbízólevelét *A. Pavelić*nek, aki mint nagykövetnek adta át jóváhagyását. A tarka politikai múlttal és kevés diplomáciai tapasztalattal rendelkező *Murgaš* a Hlinka-gárda egyenruháját viselte és a gárda zászlaját tűzette ki a követség épületére remélve, hogy hamarosan követté léptetik elő. *Murgaš* felvette a kapcsolatot az NDH képviselőivel, a német követtel, az olasz és a magyar diplomatákkal, közbenjárt a horvátországi szlovákok német hadifogságból történő elengedésében és az első pozsonyi horvát követ, *Dragutin Toth* kinevezésében. Azonban *Murgaš*t menesztették, az új zágrábi szlovák követ *Jozef Cieker* lett.

1941. október 16-án 3 szerződést kötöttek Szlovákia és Horvátország között:

1. *Kereskedelmi szerződés* (vagyonszerzés, vállalkozás lehetőségéről és az ezzel járó kedvezményekről – 1943. jún. 7-én lépett érvénybe).
2. *Árukereskedelemről és fizetési kapcsolatokról szóló egyezmény* (1941. okt. 16-án lépett életbe)
3. *Állategészségügyi szerződés* (a jószágokkal történő kereskedelmet könnyítette meg, érvénybe lépésének ideje: 1943. jún. 6.)

A kultúra területén már meglévő kapcsolatokra építhettek, amelyek diák- és tanárcsere programmal, ösztöndíjakkal, sportrendezvényekkel, egyéb kulturális programokkal és a horvát-szlovák társaság alapításának tervével egészültek ki. *Murgaš* figyelmet szentelt a 200 000-es nagyságú szlovák kisebbségnek is, mivel az NDH-ban helyzetük folyamatosan romlott és sokuk Szlovákiába való visszatérésre kényszerült.

J. Cieker 1941. dec. 4-én adta át megbízó levelét *A. Pavelić*nek, aki *Josip Berkovič*ot nevezte ki új pozsonyi horvát követté (1941. dec. 19.)

2. A Szlovák Köztársaság és a Független Horvát Állam közötti kapcsolatok kulminálódása (1942)

Ezt az időszakot kölcsönös állami szintű látogatások, magas rangú állami kitüntetések átadása, kiterjedt kulturális-művelődési és hanyatló kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok jellemzik. Ebben az évben *Cieker* követ katasztrófális horvát helyzetről és a kormány nagyfokú elutasítottságáról tájékoztatja *Tiso* elnököt. Bár történtek minisztercserék az NDH kormányában, lényegi változás nem következett be és a két ország közötti kapcsolatok kül- és belpolitikai tényezők miatt fokozatosan elsorvadtak. *Cieker* szorgalmazta azt is, hogy a horvátországi szlovákok megalakíthassák a Szlovák Nemzeti Egységet (SNJ), ám az ügy rendezését a horvát hivatalok folyamatosan gátolták.

3. A szlovák-horvát kapcsolatok hanyatlása és vége (1942 vége – 1945 május)

Németország hűségeseiként mindkét állam kölcsönös együttműködésre volt ítélve. 1943-ban a kölcsönös kapcsolatok nagykövetségi jelentésekben, kulturális rendezvényekben, a horvátországi szlovákok nem túl hatékony megsegítésében és néhány magánlátogatásban merült ki. *Cieker* már nem csak a lakosság elégedetlenségéről tájékoztat, de a kormány egyes képviselőinek véleményéről is, aki a kormányt hibáztatják a kialakult helyzetért, a politikai káoszért. *Cieker* tájékoztatásai sok horvát képviselő nemtetszését váltotta ki, de a szlovák politikusok az ott élő szlovákoktól is kaptak híreket: az SNJ továbbra sem működhetett. 1943. jún. 26-án jóváhagyták az SNJ alapszabályait, de a szervezet gyakorlatban teljesen tehetetlen maradt. Az új zágrábi szlovák követ *Viktor Bečka* tovább figyelte az NDH helyzetét és reális híreket küldött. Gazdasági téren már nem lehetett mit tenni, a kulturális kapcsolatok pedig kevésbé ünnepélyes formában éltek tovább.

A két állam viszonyában a Szlovák Nemzeti Felkelés (SNP) hozott radikális változást: mindkét országban harcok folytak, mindkét állam lakosai deklarálták Csehszlovákia, illetve Jugoszlávia megújítását, és harcoltak a kollaboráns rezsimek ellen. Mindkét állam agonizált. Az utolsó követségi bejegyzés 1945. május 3-án kelt.

4. A szlovák-horvát kapcsolatok nemzetközi összefüggésben (1941-1945)

Az NDH Németország támogatásával jött létre és működhetett, ezért nem kapott olyan nemzetközi elismerést, mint a Szlovák Köztársaság. A Vati-

kán pl. nem ismerte el az új horvát államot, de a Szentszék megfigyelői által nem hivatalos kapcsolatot tartott fenn vele. Horvátország az 1941. május 18-án megkötött római szerződést követően elveszítette Dalmáciát és az adriai szigeteket Olaszország javára. A lakosság igen hamar a német-olasz szövetség ellen hangolódott. Az usztasa képviselők többsége a háború előtt éppen olasz, ill. magyar emigrációban élt. Az NDH fokozatosan Románia és Szlovákia felé kezdett közeledni: mindhárom állam attól rettegett, hogy Magyarország nem mondott le a történelmi Magyarország megújításának gondolatáról. *Ion Antonescu*, a román állam vezetője, 1941. május 8-án táviratban fejezte ki *A. Pavelícnek* a két állam közötti szoros kapcsolatok megkötésének óhaját. A horvát diplomáciai ügyintézésben *Ivan Milecz* bukaresti és *Bohdan Galvánék* római követ kínált segítséget.

Mindhárom állam körültekintően járt el: minisztériumi szinten egyetlen találkozó sem valósult meg. 1941 júliusában Zágrábban, októberben Pozsonyban volt hasonló találkozó, melynek középpontjában a magyar kérdés állt. Horvátország 1941 augusztusában, Szlovákia októberben fejezte ki egyetértését a kulturális közeledéssel összefüggésben, majd megkezdődtek a tárgyalások a két-, ill. háromoldalú együttműködésről. A magyarok és az olaszok hamarosan Berlinben tiltakoztak az „új kisantant” szellemének újraélesztésétől tartva. Tiltakozásuk a diplomácia terén is megnyilvánult. *Ion Antonescu* Berlinben nyíltan beszélt a három ország közötti „tisztán intellektuális” közeledést elősegítő egyezségről. Ezt követően a szlovákok, a románok nagy csalódására, visszavonulót fújtak.

A horvát viszonyok konszolidációja Olaszország kapitulációjával sem valósult meg: megerősödtek a nemzet felszabadító mozgalmak. Románia 1943-ban kapitulált és hadat üzent Németországnak és többé nem ismerte el a Szlovák Köztársaságot.

Szlovákiát és Horvátországot a náci Németországgal való együttműködésük következtében sem a Hitler ellenes koalíció tagjai, sem pedig a semleges államok nem ismerték el a nemzetközi jog alanyaként: kizárólag Csehszlovákia és Jugoszlávia folyamatosságát ismerték el.

Császári Éva